



<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22517758.1402.13.6.1.3>

شناسایی چالش‌ها و موانع اجرای درس پژوهی از نظر معلمان (یک مطالعه پدیدار شناسانه)

مهتری رضایی^۱، غلامعلی احمدی^۲، مهدی دوابی^۳، رضا ساکی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۵

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، فهم تجارب زیسته معلمان از چالش‌ها و موانع اجرای درس پژوهی بود. این پژوهش کیفی با استفاده از روش پدیدارشناسی اجرا شد. روش گردآوری اطلاعات استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند بود. بدین منظور داده‌ها با مصاحبه از ۱۵ نفر از معلمان که سابقه اجرای درس پژوهی در فرایند آموزش را داشتند جمع‌آوری و به روش استرابت و کارپنتر (۲۰۰۳) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل حاصل از مصاحبه‌ها حاکی از چهار مضمون اصلی از جمله چالش‌های فردی، چالش‌های محتوایی، چالش‌های سازمانی، چالش‌های روشی و ۱۹ زیرمضمون شامل عدم آگاهی عمقی معلمان از تدریس پژوهی، انگیزش پایین، عدم علاقه معلمان به شیوه‌های نوین، برخورد سوگیرانه نسبت به تدریس پژوهی، تحصیلات پایین برخی از معلمان، کمبود منابع مناسب، سازمان‌دهی نامناسب محتوا، تقلید و کپی‌برداری، بومی نبودن محتوا، تئوری-زندگی محتوا، تمرکزگرایی، فقدان امکانات، عدم آموزش‌های مناسب در دوره‌های تربیت معلم، نگاه زاویه‌دار سازمانی به تدریس پژوهی، نبود ابزارهای مناسب برای عملیاتی کردن تدریس پژوهی، عدم درگیری مشفقانه معلم، عدم توجه علائق کودکان، نادیده گرفتن کودک، استفاده از شیوه‌های سنتی بود. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت که بدون توجه به چالش‌های موجود در ارتباط با درس پژوهی، اجرای آن از اثربخشی چندانی برخوردار نخواهد بود.

کلید واژه‌ها: تجارب معلمان، تدریس پژوهی، چالش‌ها.

۱- دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

۲- دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.

۳- استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

۴- دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.

مقدمه

به‌عنوان یک عامل اساسی در توسعه حرفه‌ای معلمان مورد توجه قرار گرفته است. فرایندی که این مشارکت را با تمرکز بر اهداف خاصی عینی می‌سازد را درس پژوهی اطلاق می‌کنند (نانگ و سام^۳، ۲۰۱۵؛ کانان و اینپرسیتا^۴، ۲۰۱۴). درس پژوهی رویکردی برای توسعه‌ی دانش حرفه‌ای معلمان است (ولتیوس^۵ و همکاران، ۲۰۲۰). در این رویکرد، معلمان با حضور در گروه‌های کوچک با تشریک مساعی و با شرکت در جلسات هم‌اندیشی پیرامون اهداف و محتوای دروس، به یک برنامه‌ی مقدماتی برای تدریس دست می‌یابند (اسکیپر^۶ و همکاران، ۲۰۲۰)، سپس با مشاهده اجرای برنامه و نقد آن، فرصتی برای رشد حرفه‌ای خود مهیا می‌سازند. معلمان از طریق درس پژوهی، یاد می‌گیرند که چگونه از یکدیگر بیاموزند و در تجارب آموزشی و تربیتی یکدیگر سهیم شوند (لی و تن^۷، ۲۰۲۰).

درس پژوهی یک حلقه پژوهش است که در آن معلمان به‌صورت گروهی درباره موضوعات برنامه درسی به پژوهش می‌پردازند. در حقیقت، در این مدل پیشرفته، معلمان و متخصصان با یکدیگر همکاری می‌کنند (سوزوکی^۸، ۲۰۱۲). گروه معلمان تمامی نیروی خود را بر آموزش دانش آموزان در کلاس درس متمرکز می‌کنند تا موجب رشد و پالایش درس مورد مطالعه شوند. معلم از طریق درس پژوهی و اقدام پژوهی با عمل پژوهش ارتباط برقرار می‌کند تا عمل تدریس را بر تفکر و عمل بنیان نهد (اسکیپر، گای، وریس و وین^۹، ۲۰۱۸). این مدل پژوهش معلمان، با بهره‌گیری از حلقه‌های کیفی پژوهش، آموزش و یادگیری، تلاش می‌کند معلمان را در فرایند طرح سؤال، برنامه‌ریزی، عمل، مشاهده فعال، بازخورد و بازاندیشی، و یادگیری گردهم آورد و به تبادل نظر، تجربه، هم‌عملی و یادگیری از یکدیگر ترغیب سازد. این الگوی "پژوهش در آموزش و یادگیری" تأثیر زیادی بر پرورش حرفه‌ای معلمان، بهبود کیفیت تدریس، تداوم تغییر برای بهسازی مدرسه، بهبود یادگیری دانش آموزان و جلب مشارکت فعال معلمان در تبیین آرمان و برنامه عمل و اداره اثربخش مدرسه برای بازسازی آن به مثابه سازمان یادگیرنده دارد (سرکار آرانی، ۱۳۹۲).

تدریس اثربخش، در نظام‌های آموزشی جهان مورد توجه برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران آموزشی می‌باشد. بازاندیشی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و درسی و شیوه آموزش و تدریس، همچنین تغییر و تحول در رویکردهای آموزشی در جهان معلمان را بر آن داشته که خود به تفکر و تأمل در عمل تدریس بپردازند. از طرفی یکی از چالش‌های نظام آموزشی عدم یادگیری معنادار فراگیران، ترس از یادگیری، هراس از اصلاح، عدم تسلط معلمان، مدرسان در تدریس و علاقه‌مندی کلیه کارگزاران آموزشی به تغییر و تحول در نظام آموزش-یادگیری و تدریس است (سیف، ۱۳۹۸). در آغاز قرن بیست و یکم توجه همگان، بیش از گذشته به نظام‌های آموزشی معطوف شده است؛ توجه و تمرکز نظام‌های آموزشی نیز به بهبود یادگیری مدرسه‌ای افزایش یافته است. رویکردهای اخیر در نظام آموزش و پرورش در راستای بهبود یادگیری، حاکی از یادگیری مشارکتی در کلاس درس و تربیت دانش-آموزان به‌عنوان نسل پژوهنده می‌باشد و چون معلم، کارگزار اصلی آموزش در کلاس درس است، اگر خود به درستی آموزش نبیند و پژوهشگر نباشد، چگونه می‌تواند نسلی پژوهنده را تعلیم دهد؟ (خاکباز، فدایی و موسی پور، ۱۳۹۴).

معلم از آن جهت مورد تأکید است که کارگزار اصلی تعلیم و تربیت به شمار می‌رود و اهداف متعالی نظام‌های تعلیم و تربیت در ابعاد مختلف در نهایت، باید به واسطه او محقق شود. تعامل مستمر و چهره به چهره معلم با دانش آموزان، وی را در موقعیت ممتاز و منحصر به فردی قرار می‌دهد که هیچ عنصر انسانی دیگری در این سازمان از آن برخوردار نیست (مهرمحمدی، ۱۳۹۲). بنابراین توسعه حرفه‌ای معلمان به‌عنوان مهم‌ترین نیروی انسانی در نظام تعلیم و تربیت، دارای اهمیت زیادی است (هادفیلد و جاپلینگ^۱، ۲۰۱۶). لیبرمن^۲ (۱۹۹۲)، لازمه پرورش حرفه‌ای مؤثر معلمان را مشارکت آنها در پژوهش‌های حین عمل، بازخورد و بازاندیشی‌های برگرفته از تجربیات همکاران در گفتگوی چند جانبه و حرفه‌ای می‌داند. او برای این فرایند عنوان معلم-پژوهشگر را پیشنهاد می‌دهد. به زعم او معلمان در این فرایند قادر به تفکر عمیق‌تر درباره تجربه‌های آموزشی فردی و گروهی یکدیگر بوده و آموختن برای بهتر زیستن را از طریق تعامل با یکدیگر ترویج می‌کنند (سرکار آرانی، ۱۳۷۸). مشارکت و همکاری

³ Ngang & Sam

⁴ Kanauan & Inprasitha

⁵ Wolthuis

⁶ Schipper

⁷ Lee & Tan

¹ Hadfield & Jopling

² Lieberman

است. از جمله این مشکلات، محدودیت زمانی و عدم همکاری مدارس و اختلاف در سطح مدارس (تفاوت در سرعت و میزان یادگیری دانش آموزان در مدارس مختلف و تفاوت در سطح دانش مورد تقاضای یادگیرنده) و ... می باشد، البته این مشکلات بسته به معلمان دوره‌ها و شهرهای مختلف متفاوت می‌باشد و لذا راه حل‌های متفاوتی را می‌طلبند (خاکباز، فدایی و موسی‌پور، ۱۳۸۷). از این رو، سؤالی که پس از مطالعه و مقایسه پژوهش‌های انجام گرفته در ایران (مانند پژوهش‌های ساکی، ۱۳۸۸، سرکارآرانی، ۱۳۷۸؛ خاکباز، ۱۳۸۷؛ سبحانی اصل، ۱۳۹۵ و نجف‌زاده، ۱۳۹۵) پیش می‌آید، این است که تجارب معلمان ابتدایی شهر تهران از موانع اجرای درس پژوهشی چیست؟

سؤال پژوهش

عمده‌ترین چالش‌ها و موانع درس پژوهشی با توجه به تجارب زیسته معلمان کدامند؟

روش

پژوهش حاضر، به روش کیفی و پدیدارشناسی (توصیفی) انجام پذیرفته است. هدف از تحقیق پدیدارشناسانه توصیف تجربیات زندگی به همان صورتی است که در زندگی واقع شده‌اند. استرابرت و کارپنتر^۳ (۲۰۰۳) پدیدارشناسی را عملی می‌دانند که هدف آن توصیف پدیده‌های خاص یا ظاهر چیزها و تجربیات زندگی است. کانون توجه پدیدارشناسی تجربیات زندگی است، زیرا این تجربیات‌اند که معنای هر پدیده‌ای را برای فرد می‌سازند و به فرد می‌گویند که چه چیز در زندگی او و نزد وی حقیقی و واقعی است (ادیب حاج باقری و دیگران، ۱۳۹۰)، و چون روش پدیدارشناسی می‌کوشد تا تجربیات انسان را در متن و زمینه‌ای که در آن روی می‌دهد توصیف نماید و غنی‌ترین و توصیف‌کننده‌ترین اطلاعات را فراهم می‌سازد، لذا استفاده از این روش جهت روشن‌سازی و توصیف عمیق‌تر پدیده مورد نظر، مناسب می‌باشد. مشارکت-کنندگان پژوهش شامل همه‌ی معلمان بودند که در تدریس پژوهشی درگیر بودند. تعداد شرکت‌کنندگان تحقیق ۱۵ معلم بود که از هر ۱۵ مورد مصاحبه به عمل آمده است.

در دهه‌های اخیر تقریباً همه صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت بر نقش و اهمیت برنامه درسی تربیت معلم تأکید دارند و اصلاح و تحول آن را از اولویت-های هر نظام آموزشی می‌دانند (فرزان‌پور، ناطقی، سیفی، ۱۳۹۶). واحد درس پژوهشی که در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ برای نخستین بار در دانشگاه فرهنگیان ارائه شده است؛ یکی از دروس تخصصی و الزامی این دانشگاه محسوب می‌گردد. هدف ارائه این درس توسعه دانش آموزشی معلمان و افزایش قدرت و شایستگی ایشان برای مواجهه با مسائل فراروی یاددهی-یادگیری است. درس پژوهشی یک رویکرد برای توسعه حرفه‌ای است که در آن معلمان با یکدیگر در تدوین طرح درس پژوهشی، اجرا و اعتباریابی آن همکاری می‌کنند (رحیمی، ۱۳۹۶). این رویکرد می‌تواند ظرفیت شگرفی برای تحقق اهداف مدرسه به‌عنوان سازمان یادگیرنده و بستری برای گفتگوهای حرفه‌ای درباره آموزش، تدریس و فرایندهای یاددهی-یادگیری در مدرسه فراهم سازد (فوجی^۱، ۲۰۱۳).

تجربه سایر کشورها از جمله ژاپن، کانادا، هنگ‌کنگ، کره جنوبی و استرالیا نیز نشان می‌دهد کلاس درس و برنامه‌هایی که در آن تحت عنوان درس پژوهشی اجرا می‌شود، اولین و ضروری‌ترین مؤلفه برای بهبود و اصلاح فرایند تعلیم و تربیت است و خود معلمان با همکاری هم و با یاری گرفتن از متخصصان مربوطه، بهترین مجریان این فرایند هستند (لوئیس و هورد^۲ ۲۰۰۹). این مهم در طرح درسی تحت عنوان مطالعه درس مورد توجه است و یادگیری مدرسه‌ای در نتیجه‌ی اجرای آن، در کشورهای مجری، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای کرده است؛ به شکلی که در ارزیابی‌های بین‌المللی در صدر رتبه‌بندی در بین سایر کشورها قرار گرفته‌اند (گودالی، ۱۳۹۵). لذا چون جای اینگونه تحقیقات که به فرایند اصلی تعلیم و تربیت بپردازد در جامعه‌ی ما خالی است، به‌ویژه آنکه انتظار می‌رود بکارگیری این شیوه‌های نوین کارایی و اثربخشی نظام آموزش و پرورش را ارتقاء بخشد، به این موضوع پرداخته شده است.

اما جنبه مهم‌تر این است که معلمان در اجرا و استفاده از درس پژوهشی گاهی با مشکلات و موانع اجرایی مواجه می‌شوند. مشخص کردن این موانع و مشکلات تنها از طریق تجارب به دست آمده توسط خود آنان امکان‌پذیر

¹ FUJII2.

² Lewis & Hurd

³ . Strabert and Carpenter

جدول ۱- مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

ردیف	شغل	تحصیلات	سابقه کار	جنسیت
۱	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۱۲ سال	مرد
۲	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۹ سال	مرد
۳	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۱۵ سال	مرد
۴	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۱ سال	مرد
۵	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۳ سال	زن
۶	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۹ سال	زن
۷	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۱۴ سال	مرد
۸	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۸ سال	زن
۹	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۷ سال	مرد
۱۰	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۰ سال	مرد
۱۱	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۱۶ سال	مرد
۱۲	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۸ سال	زن
۱۳	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۳ سال	زن
۱۴	آموزگار ابتدایی	کارشناسی ارشد	۱۱ سال	مرد
۱۵	آموزگار ابتدایی	کارشناسی	۱۸ سال	مرد

محقق، مصاحبه با شرکت‌کنندگان، قرائت توصیف‌های شرکت‌کنندگان، استخراج جوهره‌ها، پیدا کردن روابط اساسی، نوشتن توصیفی از پدیده، برگرداندن توصیف به شرکت‌کنندگان و کسب تأیید آنان، مرور بر متون مربوطه و انتشار یافته‌ها می‌باشد (ادیب حاج باقری، پرویزی، صلصالی، ۱۳۹۰).

یافته‌ها

پس از عملیاتی‌کردن مجموع ۱۵ مصاحبه با معلمانی که در ارتباط مستقیم با پدیده پژوهش بودند و مطالعه چندین باره آنها چهار مضمون اصلی و ۱۹ زیرمضمون شامل عدم آگاهی عمقی معلمان از تدریس پژوهی، انگیزش پایین، عدم علاقه معلمان به شیوه‌های نوین، برخورد سوگیرانه نسبت به تدریس پژوهی، تحصیلات پایین برخی از معلمان، کمبود منابع مناسب، سازمان‌دهی نامناسب محتوا، تقلید و کپی‌برداری، بومی نبودن محتوا، تئوری‌زدگی محتوا، تمرکزگرایی، فقدان امکانات، عدم آموزش‌های مناسب در دوره‌های تربیت معلم، نگاه زاویه‌دار سازمانی به تدریس پژوهی، نبود ابزارهای مناسب برای عملیاتی کردن تدریس پژوهی، عدم درگیری مشفقانه معلم، عدم توجه به علائق کودکان، نادیده گرفتن کودک، استفاده از شیوه‌های سنتی استخراج شد. این ۲۲ زیرمضمون در دسته‌بندی موضوع‌های اصلی قرار گرفت و به این ترتیب از آنها چهار مضمون اصلی شامل چالش‌های

شرکت‌کنندگان تحقیق بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و به‌صورت روش گلوله‌ای برفی انتخاب شدند. تعیین تعداد نمونه‌ها بر اساس اشباع نظری داده‌ها صورت گرفت؛ یعنی تعداد مصاحبه‌ها تا آنجا پیش رفت که اطلاعات محقق در زمینه‌ی پژوهش اشباع شد و بعد از آن اطلاعات دیگری بر آن افزوده نشد. در بحث سنجش اعتبار پژوهش، سؤالات مصاحبه بعد از اینکه طراحی شد توسط ۴ تن از اساتید متخصص در حوزه مربوطه اصلاح و تأیید گردید. برای ثبت مصاحبه‌ها، همه‌ی مکالمات انجام شده به‌صورت صوتی ضبط گردید. سپس مصاحبه‌های ضبط شده توسط خود پژوهشگر به دقت گوش داده شد و کلمه به کلمه نوشته شد. بعد از اینکه مصاحبه ضبط شده به‌صورت مکتوب درآمد برای تأیید روایی مصاحبه‌ها از روش "بازبینی توسط همکار" استفاده شد. بدین ترتیب که متن مکتوب مصاحبه دوباره برای شرکت‌کنندگان فرستاده شد تا صحت و سقم مطالب تأیید و در صورت لزوم مطالب اصلاح گردد. تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش استرابت و کارپنتر (۲۰۰۳) انجام شد. پس از تحلیل و کدگذاری، کدهایی که در مرحله اولیه تحلیل به دست آمد تعداد ۱۳۶ کد اولیه بود که بعد از تجمیع به ۴ مقوله اصلی و ۲۲ مقوله فرعی دسته‌بندی شد. روش مذکور شامل توصیف پدیده مورد نظر توسط محقق، کنارگذاری پیش‌فرض‌های-

فردی، چالش‌های محتوایی، چالش‌های سازمانی و چالش‌های روشی به دست آمد.

بعضی از همکارهای ما به دلیل مشغله‌هایی که دارند انگیزه زیادی برای اجرای تدریس پژوهی ندارند. (مشارکت کننده شماره ۹).

عدم علاقه معلمان به شیوه‌های نوین: یکی از پیشنهادهای مهم در اجرای شیوه‌های نوین، آموزش مربوط به علاقه معلمان است اگر معلمان علاقه‌ای به این شیوه‌ها نداشته باشند اجرای آن با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این رابطه بیان می‌کند که:

متأسفانه بعضی از معلم‌ها دوست دارند مثل گذشته کار کنند و هر جا صحبت از یک روش جدید می‌شود علاقه‌ای از خودشان نشان نمی‌دهند. (مشارکت کننده شماره ۹).

برخورد سوگیرانه نسبت به تدریس پژوهی: غرض‌ورزی نسبت به تدریس پژوهی یکی از چالش‌هایی است که معلمان به کرات به آن اشاره کرده‌اند. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند که:

برای خود من پیش آمده که در یک مدرسه خواستم تدریس پژوهی را اجرا کنم، ولی بقیه طوری با من رفتار کردند انگار که مرتکب جرم شده‌ام. (مشارکت کننده شماره ۱۲).

تحصیلات پایین برخی از معلمان: تحصیلات معلمان ارتباط تنگاتنگی با نحوه مواجهه آن با مسائل نوین آموزشی دارد به طوری که می‌تواند تسهیل کننده یا مانع از اجرای روش‌های جدید آموزشی شود. یکی از افراد مشارکت‌کننده در این رابطه بیان می‌کند که:

بعضی از معلم‌ها چون از دوران قدیم به استخدام آموزش و پرورش درآمدند به دلیل تحصیلات پایین و حتی برخی از معلم‌های جدید از رشته‌های نامرتبط چندان ارتباطی با پدیده‌های مثل تدریس پژوهی برقرار نمی‌کنند و همین مسأله مانع بزرگی در این راه ایجاد کرده است. (مشارکت کننده شماره ۷).

مضمون دوم: چالش‌های محتوایی

کمبود منابع مناسب: کمبود منابع مناسب در ارتباط با تدریس پژوهی یکی از چالش‌های برجسته در این زمینه است. یکی از افراد مشارکت کننده در همین زمینه بیان می‌کند که:

ببینید وقتی شما بخواهید یک روشی مثل تدریس پژوهی را اجرا کنید باید پشتوانه قوی داشته باشید، ولی

جدول ۲- مضامین اصلی و فرعی استخراج شده از مصاحبه

مضامین اصلی	مضامین فرعی
۱-چالش‌های فردی	۱-۱: عدم آگاهی عمقی معلمان از تدریس پژوهی ۲-۱: انگیزش پایین ۳-۱: عدم علاقه معلمان به شیوه‌های نوین ۴-۱: برخورد سوگیرانه نسبت به تدریس پژوهی ۵-۱: تحصیلات پایین برخی از معلمان
۲-چالش‌های محتوایی	۱-۲: کمبود منابع مناسب ۲-۲: سازمان‌دهی نامناسب محتوا ۳-۲: تقلید و کپی برداری ۴-۲: بومی نبودن محتوا ۵-۲: تئوری زدگی محتوا
۳-چالش‌های سازمانی	۱-۳: تمرکزگرایی ۲-۳: فقدان امکانات ۳-۳: عدم آموزش‌های مناسب در دوره‌های تربیت معلم ۴-۳: نگاه زاویه‌دار سازمانی به تدریس پژوهی
۴-چالش‌های روشی	۱-۴: نبود ابزارهای مناسب برای عملیاتی کردن تدریس پژوهی ۲-۴: عدم درگیری مشفقانه معلم ۳-۴: عدم توجه به علائق کودکان ۴-۴: نادیده گرفتن کودک ۵-۴: استفاده از شیوه‌های سنتی

مضمون اول: چالش‌های فردی

عدم آگاهی عمقی معلمان از تدریس پژوهی: نداشتن آگاهی عمیق از تدریس پژوهی از جانب معلمان یکی از چالش‌های مهم در تدریس پژوهی است. یکی از شرکت‌کنندگان در این باره عنوان می‌کند که:

بسیاری از معلم‌ها برداشت سطحی از تدریس پژوهی دارند و به صورت ناقص آن را انجام می‌دهند که همین مسأله تبدیل به معضل شده (مشارکت کننده شماره ۲).

انگیزش پایین: یکی دیگر از مشکلات تدریس پژوهی انگیزه پایین معلمان در این زمینه است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند که:

آموزش و پرورش در کشور ما کاملاً متمرکز هست و در این بین معلم آزادی عمل ندارد که بخواهد روشی مثل تدریس پژوهی را در کلاس اجرا کند و همین مسأله یک مشکل عمده است (مشارکت کننده شماره ۶).

فقدان امکانات: اجرای هر روشی، مستلزم تأمین امکانات است و نبود امکانات موجب شکست می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند که:

از یک معلم با دست خالی چه انتظاری می‌شود داشت؟ وقتی امکانات لازم فراهم نیست چه‌طور به اجرای تدریس پژوهی پردازیم؟ (مشارکت کننده شماره ۱۰).

عدم آموزش‌های مناسب در دوره‌های تربیت

معلم: آماده‌سازی معلمان در دوره تربیت معلم نقش بسیار مهمی در اجرای شیوه‌های نوین آموزشی از جمله تدریس پژوهی دارد. یکی از مشارکت‌کنندگان در این رابطه بیان می‌کند که:

در تربیت معلم یک سری آموزش‌های روتین و همیشگی به معلمان ارائه می‌شود و خیلی از معلم‌ها هیچ آشنایی با روش‌های جدیدی مثل تدریس پژوهی ندارند یا اگر هم آموزشی در این زمینه هست، نامناسب و ناقص است و تحت چنین شرایطی نباید انتظار معجزه داشت (مشارکت کننده شماره ۱۳).

نگاه زاویه‌دار سازمانی به تدریس پژوهی: نگاه

ساختاری و سازمانی منفی یکی دیگر از چالش‌های مرتبط با اجرای تدریس پژوهی است. یکی از مشارکت‌کنندگان در همین زمینه بیان می‌کند که:

ببینید توی حرف خیلی چیزها رو میشه گفت اما باید دید در عمل چقدر به روشی مثل تدریس پژوهی بها داده میشه، شما یه نگاهی به آیین نامه‌ها و قوانین موجود در این زمینه بنده‌اید متوجه میشید یه نگاه منفی و شک آلود مخفی نسب به این مساله وجود داره (مشارکت کننده شماره ۸)

مضمون چهارم: چالش‌های روشی

نبود ابزارهای مناسب برای عملیاتی کردن

تدریس پژوهی: ابزار مناسب برای اجرایی کردن شیوه‌های نوین آموزشی، از جمله تدریس پژوهی یکی از پیش‌بایست‌های لازم در این زمینه است که متأسفانه در حال حاضر، ابزار مناسبی وجود ندارد. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه بیان می‌کند که:

برای اجرای مناسب هر روش، باید ابزار کافی و مناسب داشته باشیم پس نمی‌شود با یک سری موارد

متأسفانه در این زمینه منابعی که قوی و کامل باشند وجود ندارد. (مشارکت کننده شماره ۱۱).

سازمان‌دهی نامناسب محتوا: یکی دیگر از

چالش‌های مربوط به تدریس پژوهی مرتبط با سازمان‌دهی نامناسب محتواست. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه بیان می‌کند که:

به نظر من محتوا قلب تپنده هر چیزی است، ولی چیزی که بنده دیدم اینکه یک مشت مطالب را در زمینه تدریس پژوهی پشت سر هم چیدند بدون اینکه شاکله ارتباطی آنها را رعایت کرده باشند (مشارکت کننده شماره ۸).

تقلید و کپی‌برداری: کپی‌برداری از دیگران، یکی

دیگر از چالش‌های مرتبط با تدریس پژوهی است. در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌کند که:

خیلی از معلم‌ها حتی به خودشان زحمت نمی‌دهند یک مطالعه مختصر در این زمینه داشته باشند و فقط از کارهایی که دیگران انجام دادند کپی‌برداری می‌کنند. (مشارکت کننده شماره ۱۱).

بومی نبودن محتوا: توجه به الزامات محیطی در

اجرای تدریس پژوهی یکی از پیش‌زمینه‌های لازم است که متأسفانه توجهی به آن نمی‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیانی می‌کند که:

اگر ما بخواهیم تدریس پژوهی مؤثری داشته باشیم باید با توجه به بافتی که داریم آن را در تدریس پژوهی اجرا کنیم و مطابقت دهیم وگرنه هیچ نتیجه و ثمری نخواهد داشت. (شرکت کننده شماره ۲).

تئوری‌زدگی محتوا: توجه صرف به بعد نظری

تدریس پژوهی یکی از چالش‌های بزرگ در زمینه تدریس پژوهی است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این رابطه بیان می‌کند که:

فرض کنید شما همین الان بخواهید تدریس پژوهی را اجرا کنید و دنبال این باشید که در عمل باید چه کرد مطمئناً در این زمینه چیزهای اندک و ناکارآمدی پیدا می‌کنید چون هرچه هست بیشتر به صورت نظری و تئوری هست. (مشارکت کننده شماره ۱۵).

مضمون سوم: چالش‌های سازمانی

تمرکزگرایی: تمرکزگرایی در آموزش و پرورش

یکی از مشکلات اصلی در اجرای تدریس پژوهی است. در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان ذکر می‌کند که:

می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این رابطه بیان می‌کند که:

بنده حس می‌کنم که یک تفکر سنتی در آموزش قالب شده که می‌خواهند هر چیزی را بر اساس همان قالب بسنجند حتی تدریس پژوهی را، مسلماً این کار به مانع بزرگی برخورد می‌کند (مشارکت‌کننده شماره ۷).

بحث و نتیجه‌گیری

چالش‌های متعددی پیش روی تدریس پژوهی قرار دارد که در مقاله حاضر به برخی از آنها از جمله عدم توجه به علائق کودک، عدم توجه شیوه‌های نوین، نبود منابع مناسب، سازمان‌دهی نامناسب محتوا، اطلاعات اندک معلمان و... پرداخته شد. به نظر می‌رسد که بدون داشتن دانش کافی وارد شدن به عرصه تدریس پژوهی منجر به مشکلات و چالش‌های متعددی می‌شود. فروکاست تدریس پژوهی و دید تقلیل‌گرایانه نسبت به آن مصادف است با اجرای نادرست آن. تدریس پژوهی با ظرافت‌های خاصی همراه است که بی‌توجهی به آنها منجر به سرکوب و دل‌زدگی در این زمینه می‌شود. بنابراین مربیان، معلمان و دست‌اندرکاران آموزشی باید قبل از اقدام به اجرای تدریس پژوهی به چالش‌ها و مشکلاتی که در این زمینه وجود دارد واقف باشند. نتایج پژوهش حاضر یافته‌های پژوهش‌های قبلی را تأیید می‌کند. سلیمانی و احمدی (۱۳۹۶) در پژوهش خود دریافته‌اند که عوامل سازمانی مانند فرهنگ سازمانی و سبک رهبری و عوامل فردی مانند تعهد معلمان و نوع شخصیت آنها از جمله چالش‌های اجرای تدریس پژوهی است. (سرکارآرانی، ۲۰۱۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که درس پژوهی الگویی برای بهسازی توانایی حرفه‌ای معلمان و روشی برای تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه است و به معلمان فرصت می‌دهد تا روابط خود را با دانش آموزان و دیگران بهبود بخشند و به همکاری با پژوهشگران آموزشی برای حمایت سیستماتیک از تفکر انتقادی، بازبینی و بازاندیشی در اندیشه و عمل آموزشی تشویق شوند. خاکباز و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهش خود نشان دادند که درس پژوهی می‌تواند به‌عنوان الگویی مطلوب در توسعه حرفه‌ای معلمان مطرح گردد. اگرچه استفاده از درس پژوهی با مشکلات و موانع اجرایی مواجه است اما برای هر یک از آنها راه‌حلی را می‌توان ذکر کرد. اینپرایست‌ها و چانگسری (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان اعتقادات

فرضی اقدام به اجرای روشی، مثل تدریس پژوهی کرد (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).

عدم درگیری مشفقانه معلم: درگیری عمیق در فرایند تدریس پژوهی یکی از اصول اساسی و مهم در تدریس پژوهی است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این رابطه بیان می‌کند که:

خیلی از همکارهای ما باوری به تدریس پژوهی ندارند و از دل و جان مایه نمی‌گذارند و نتیجه‌اش اجرای سرسری و بی‌حاصل تدریس پژوهشی می‌شود (مشارکت‌کننده شماره ۹).

عدم توجه به علائق کودک: دانش آموزان هسته یادگیری را تشکیل می‌دهند و توجه به علائق آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از اطلاع‌رسان‌های تحقیق حاضر، در این رابطه بیان می‌کند که:

معلم باید به این نتیجه برسد که دانش آموزان محور و اساس هر فعالیت یادگیری هستند و باید علائق آنها مورد توجه قرار بگیرد متأسفانه بعضی از معلم‌ها بدون توجه به علاقه‌ی دانش آموزان در دنیای تخیلی خودشان روش‌هایی مثل تدریس پژوهی را برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند. (مشارکت‌کننده شماره ۱۳).

نادیده گرفتن کودک: درگیری دانش آموزان در فرایند تدریس پژوهی را می‌توان از رکن‌های اصلی این روش تلقی کرد. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند که:

بعضی اوقات معلم‌ها اقدام به اجرای تدریس پژوهی می‌کنند بدون آنکه به درگیری فعال دانش آموز در این روش توجهی داشته باشند، باید به این نکته بسیار توجه داشت که مشارکت فعال دانش آموز منجر به اثربخشی بیشتر این روش می‌شود (مشارکت‌کننده شماره ۳).

نادیده گرفتن کودک: بی‌توجهی به کودک در فرایند آموزش از جمله چالش‌هایی بود که مربیان به کرات به آن اشاره نمودند. یکی از مربیان در این رابطه بیان می‌کند که:

بعضی از مربیان فکر می‌کنند در فلسفه آموزش، مثل آموزش ریاضی، کودک باید ساکت بنشیند و آن چیزی را که معلم می‌گوید حل کند یعنی، فقط دستور معلم را اجرا کند (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).

استفاده از شیوه‌های سنتی: استفاده از شیوه‌های سنتی در ارتباط با تدریس پژوهی منجر به عقیم شدن آن

معلمان درباره روش‌های تدریس در محیط درس پژوهی و رویکرد باز به این نتیجه رسیدند که معلمان با مشارکت خود در مورد موضوع یا محتوا موجب درک بهتر مفاهیمی که دانش آموزان با آن به مشکل برمی‌خورند، می‌شود. در واقع، می‌توان گفت که درس پژوهی فرایند عمل فکورانه کارگزاران آموزشی مبتنی بر شواهد عینی است. بنابراین تمرین مشاهده فعال، تفکر انتقادی، مشارکت در گفتگوها و بحث درباره‌ی سناریوهای آموزشی و نحوه تهیه، اجرا، بازبینی و تغییر آنها، نیازمند زمان و ممارست مستمر است. می‌توان گفت که درس پژوهی به دنبال حل مشکلی از دانش آموزان از طریق تشریح مساعی معلمان است و برای اثربخشی آن بدون شک درگیر عمیق معلمان، اطلاعات کافی، توجه به دانش آموز، توجه به محتوا و شیوه مناسب ضروری به نظر می‌رسد. بدون توجه به هر یک از این عناصر تدریس پژوهی از اثربخشی لازم برخوردار نخواهد بود. بنابراین معلمان و دست‌اندرکاران باید به این موانع موجود بر سر راه تدریس پژوهی توجه داشته باشند و زمینه را برای اجرای اثربخش آن فراهم کنند.

پیشنهادهای

- ۱- با توجه به اینکه یکی از چالش‌های اصلی در زمینه تدریس پژوهی عدم توجه به علائق کودک بود پیشنهاد می‌شود زمینه شناسایی ویژگی‌هایی روانی و شخصیتی کودکان فراهم شود و بر اساس این علائق اقدام به تدریس پژوهی شود.
- ۲- با توجه به برخوردهای متعصبانه و سوگیرانه نسبت به تدریس پژوهی پیشنهاد می‌شود زمینه توجیه کلیه ذی‌نفعان نسبت به مزایای تدریس پژوهی فراهم گردد.
- ۳- با توجه به فقدان امکانات لازم، زمینه‌های جذب حمایت‌های مالی در دو سطح خصوصی و دولتی از طریق گردهمایی به منظور حمایت از تدریس پژوهی فراهم شود.
- ۴- کارگاه‌های آموزشی برای معلمان در زمینه‌ی آشنایی آنها با تدریس پژوهشی و مهارت‌های عملی فراهم شود.

منابع

- استیپانک، جنیفلیونگ، میلندا، اپل، ری، تورنر مانگان، میشل، میتشل، مارک (۲۰۰۷)، هدایت درس پژوهی؛ راهنمایی عملی برای معلمان و مدیران. ترجمه: رضا ساکی و داریوش مدنی (۱۳۹۴)، تهران: حکمت علوی. استیگلر، جیمز، هیبرت، جیمز، (۱۹۹۴)، شکاف آموزشی: بهترین ایده‌ها از معلمان جهان برای بهبود آموزش در کلاس درس، ترجمه محمدرضا سرکارآرانی و علیرضا مقدم، (۱۳۹۰)، تهران: انتشارات مدرسه.
- خاکباز، عظیمه، فدایی، محمدرضا، موسی پور، نعمت الله، (۱۳۸۷)، تأثیر درس پژوهی بر توسعه حرفه‌ای معلمان، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۹۴، ۱۲۳-۱۴۶.
- رحیمی، سارا، (۱۳۹۶)، ارزیابی طرح درس پژوهی در استان کردستان با رویکردی تلفیقی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه کردستان.
- ساکی، رضا، (۱۳۸۸)، درس پژوهی الگویی برای توسعه دانش حرفه‌ای در مدرسه، رشد مدیریت مدرسه، ۱۱۶-۱۰۳، (۵۱)۶.
- سبحانی اصل، راضیه، (۱۳۹۵)، بررسی تجارب آموزگاران ناحیه ۵ تبریز از درس پژوهی (یک مطالعه پدیدارشناسانه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تبریز.
- سرکارآرانی، محمدرضا، (۱۳۷۸)، الگوی ژاپن برای رشد حرفه‌ای معلمان در کلاس درس، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۵۹، ۷۱-۷۶.
- سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۷۸). پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۵۹، ۶۱-۷۶.
- سرکارآرانی، محمدرضا، (۱۳۹۲)، اصلاحات آموزشی و مدرن سازی، تهران: نشر روزنگار.
- سلیمانی، اسماعیل، احمدی، حسن، (۱۳۹۶)، شناسایی موانع موجود برای اجرای درس پژوهی: مطالعه موردی مدارس ابتدایی آموزش و پرورش شهر اردبیل، (پژوهش آمیخته)، تدریس پژوهی، ۵، (۱)، ۶۵-۸۶.
- سیف، علی اکبر، (۱۳۹۸)، روانشناسی تربیتی، تهران: نشر دوران.
- فرزان پور، آزاده، ناطقی، فائزه، سیفی، محمد، (۱۳۹۶)، واکاوی اصول حاکم بر اجرای مطلوب برنامه
- درسی درس پژوهی از نگاه معلمان، فصلنامه علمی پژوهشی تدریس پژوهی، (۱)۵، ۱۲۷-۱۴۸.
- گودالی، هانیه، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین درس پژوهی با توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی شهرستان کاشان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه کاشان.
- مهرمحمدی، محمود، (۱۳۹۲)، بازاندیشی فرایند یاددهی-یادگیری و تربیت معلم، تهران نشر مدرسه.
- نجف‌زاده، برات، (۱۳۹۵)، ادراکات و تجربیات معلمان ابتدایی تبریز از تأثیر درس پژوهی بر عملکرد آنان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تبریز.
- هاپکینز، دیوید، (۲۰۰۲)، پژوهش در کلاس درس: راهنمای معلمان، ترجمه مسعود وفاپی و سید علی اکبر مرعشی، (۱۳۹۴)، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- Bruce C. D. Flynn T. C. Bennett S. (2015) A focus on exploratory tasks in lesson study: The Canadian 'Math for Young Children' project. ZDM Mathematics Education.
- FUJII , Toshiakira. (2013). The Critical Role of Task Design in Lesson Study, Tokyo Gakugei University, Tokyo, JAPAN, ICMI Study 22: Task Design in Mathematics Education.
- Hadfield, M Jopling, M. (2016). Problematizing lesson study and its impacts: Studying a highly contextualised approach to professional learning. Teaching and Teacher Education, 60, 203-214.
- Inprasitha, M., Changsri, N. (2014). Teachers' beliefs about teaching practices in the context of lesson study and open approach. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116: 4637- 4642.
- Kanauan, W., & Inprasitha, N. (2014). Collaboration Between Inservice Teachers and Student Intern in Thai Lesson Study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116: 28-32.
- Khakbaz, A., Fadayi, M., Mosapour, N. (2008). Impact Lesson Study on the Professional Development of Teachers of

- Lee, L. H. J., & Tan, S. C. (2020). Teacher learning in Lesson Study: Affordances, disturbances, contradictions, and implications. *Teaching and Teacher Education*, 89, 102986.
- Lee, L. H. J., & Tan, S. C. (2020). Teacher learning in Lesson Study: Affordances, disturbances, contradictions, and implications. *Teaching and Teacher Education*, 89, 102986.
- Lieberman, J. (2009). Reinventing teacher professional norms and identities: the role of lesson study and learning communities. *Professional Development in Education*, 35(1), 83-99
- Ngang, T. K., Sam, L. C. (2015). Principal Support in Lesson Study. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 205: 134-139.
- Plummer, g.s.(2007).An analysis of the influence of lesson study onpreservice secondary mathematics reachers view of self [Electroinic version]. Unpublished Doctoral Disswrtation, Brigham university Retrieved from <http://www.patriot.lib.byu.Ed>.
- Sarkaranim, M. (2010). Lesson Study model for improving mathematical discourse in the classroom: a case study high school math lessons foko Shima. *Journal of Education*, No 105: 36-61. [In persian]
- Schipper, T. M., van der Lans, R. M., de Vries, S., Goei, S. L., & van Veen, K. (2020). Becoming a more adaptive teacher through collaborating in Lesson Study? Examining the influence of Lesson Study on teachers' adaptive teaching practices in mainstream secondary education. *Teaching and teacher education*, 88, 102961.
- Stigler, J. W. Hiebert J. (2016) Lesson study, improvement, and the importing of cultural routines. *ZDM Mathematics Education*. DOI 10.1007/s11858-016-0787-7
- Stokes, L. R., Suh, J. M., & Curby, T. W. (2020). Examining the nature of teacher support during different iterations and modalities of lesson study implementation. *Professional Development in Education*, 46(1), 97-111.
- Mathematics. *Journal of Education*, No 94,pp 124-146. [In persian]
- Wai Ming, C. Wing Yee, W. (2014). "Does Lesson Study work? : A systematic review on the effects of Lesson Study and Learning Study on teachers and students", *International Journal for Lesson and Learning Studies*, Vol. 3 Iss: 2, pp.137 – 149
- Wolthuis, F., van Veen, K., de Vries, S., & Hubers, M. D. (2020). Between lethal and local adaptation: Lesson study as an organizational routine. *International Journal of Educational Research*, 100, 101534